

شناسایی و اولویت بندی عوامل مؤثر بر سرقت علمی دانشجویان دانشگاه اصفهان

بی بی عشرت زمانی^{۱*}، سید امین عظیمی^۲ و نسیم سلیمانی^۳

چکیده

توسعه گسترده فناوریها در محیطهای علمی ضمن داشتن پیامدهای مثبت آسیبهایی نیز دارد که یکی از آنها پدیده سرقت علمی است. هدف این پژوهش شناسایی و اولویت بندی عوامل مؤثر بر سرقت علمی دانشجویان دانشگاه اصفهان بود. روش پژوهش توصیفی-پیمایشی و از نوع کاربردی بود. جامعه آماری کلیه دانشجویان دانشگاه اصفهان بودند که ۳۰۰ نفر از آنان به روش نمونه گیری تصادفی نسبتی انتخاب شدند. ابزار جمع آوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بود که روایی آن به کمک متخصصان و تحلیل عاملی تأیید و پایایی آن از طریق ضریب آلفای کرونباخ (۰/۸۶) محاسبه شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل عاملی به روش مؤلفه‌های اصلی با چرخش واریماکس استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که مدرک گرایی و توجه زیاد به نمره اولین و مهم ترین عامل تأثیرگذار بر سرقت علمی دانشجویان است؛ سایر عوامل تأثیرگذار به ترتیب اهمیت عبارتند از: نبود احساس خودکارآمدی در دانشجویان در انجام دادن پژوهش و نوشتن گزارشهای علمی، نبود سازکارهای مناسب برای تشخیص و تنبیه سارقان علمی، عوامل اجتماعی- فرهنگی، آموزشهای ناکافی قبلی در باره چگونگی اسناددهی و شناسایی انواع سرقت علمی در دوران دبیرستان یا در آموزشهای غیررسمی، تشخیص ندادن سرقت علمی دانشجویان از سوی استادان و واکنش نشان ندادن به آن، عوامل فشار، آموزشهای ناکافی در دانشگاه برای شناساندن و نحوه پیشگیری از سرقت علمی، نداشتن ترس از تنبیه و مواخذه شدن و وجود داشتن فضاهای مجازی و الکترونیکی.

کلید واژگان: سرقت علمی، نگرش، دانشجویان دانشگاه اصفهان، عوامل مؤثر بر سرقت علمی.

۱. دانشیار گروه علوم تربیتی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

* مسئول مکاتبات: bzamani@edu.ui.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری آموزش مجازی دانشگاه کازان، کازان، روسیه: a_azimi_2003@yahoo.com

۳. کارشناس ارشد برنامه ریزی آموزشی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران: soleymani.nasim@yahoo.com

پذیرش مقاله: ۱۳۹۱/۴/۵

دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۱۲/۲۳

مقدمه

در حال حاضر، توسعه و پیشرفت علمی یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های دولتها و سیاستمداران کشورهای گوناگون است. در همین خصوص، دانشگاهیان نیز تلاشهای چشمگیری انجام می‌دهند، ولی همواره موانع و آفت‌هایی در زمینه پیشرفت و توسعه علم وجود دارد و سرقت علمی از جمله معروف‌ترین این آفت‌هاست. در سراسر تاریخ بشر سرقت علمی (کپی‌برداری غیر مجاز) امری رایج بوده است (Mallon, 1989; Park, 2003). فردی مطالب، نوشته‌ها و تألیفات دیگران را بدون ذکر منابع در مطالبی جدید جای می‌دهد و نام خود را نویسنده می‌گذارد (Vint, 2008) و این کار را به‌گونه‌ای انجام می‌دهد که به نظر نوشته‌ای جدید می‌آید (Thomas, 2000). در حالی که یک مقاله یا نوشته در صورتی جدید تلقی می‌شود که نویسنده از خلاقیت و ابتکار خود در بیان افکار و ایده‌هایش به شیوه‌ای جدید و مورد پسند بهره‌گیری (Thurmond, 2010). در ادبیات جدید صحبت از داراییهای فکری یا مالکیت فکری مطرح است. این واژه انواع گوناگونی از ابتکارات ذهنی و فکری انسان را در بر می‌گیرد که باید تحت حفاظت قانونی قرار گیرد. کاربرد این واژه برای اولین بار با تأسیس سازمان مالکیت فکری و ذهنی جهانی^۴ در سال ۱۹۶۷ معمول و مفاهیم نوین داراییهای فکری از "دفتر فدرال مالکیت‌های فکری سوئیس"^۵ در سال ۱۹۸۸ گرفته شد. به موجب این قانون به مالکان داراییهای غیرمادی نظیر کارهای هنری، ادبی و موسیقی حقوق انحصاری خاصی داده شده است. این قانون همچنین، شامل محصولات نوشتاری است که در قالب کلمات، عبارات، علائم و نشانه‌ها ارائه می‌شوند. به‌طور کلی، استفاده ناعادلانه عمدی و غیرعمدی از دانش دیگران سرقت علمی محسوب می‌شود و ناقض قانون مالکیت فکری است. در واقع، همان‌طور که توسعه و رشد کارهای علمی سبب رشد و توسعه در زمینه‌های گوناگون می‌شود، سرقت علمی نیز موجب ضعف کارهای علمی، تضییع حقوق دیگران و در عین حال، ایجاد شبهه دانش یا اطلاعاتی می‌شود که حاصل تلاش فرد تولیدکننده آن نیست، بلکه سرقت از آثار دیگران است و در واقع، صدمه زدن به بدنه دانش عظیم بشری تلقی می‌شود. چرا که این نوع دانشها و اطلاعات نه تنها ثمره و نتیجه جدید و قابل ارائه‌ای در اختیار نوع بشر قرار نمی‌دهد، بلکه آن دانش را نیز معیوب می‌سازد و از طرفی، مانعی جدی در سرعت و پیشرفت علمی محسوب می‌شود.

این پدیده در تمام دنیا در حال گسترش است و یکی از دلایل گسترش آن ظهور فناوریهای جدید اطلاعات و ارتباطات است. شکی وجود ندارد که ورود فاوا و عصر دیجیتال سرقت علمی را راحت کرده است (Thurmond, 2010). در حالی که نرخ رشد مقالات و پژوهشهای علمی و به تبع آن رشد علوم گوناگون با ظهور فناوریهای اطلاعات و ارتباطات به‌شدت در حال افزایش است، پدیده سرقت علمی نیز در حال افزایش است (Lathrop & Foss, 2000; Park, 2003). ویلکاکس (Wilcox,

4. World Intellectual Property Organization

5. Swiss Federal Office for Intellectual Property

2005) و جورجیو (Giorgio, 2005) تأکید دارند که راحت بودن این امر باعث افزایش شمار نویسندگان غیر علمی شده است. نوسکین (Noskin, 2005, As Cited in Thurmond, 2010) اظهار داشت که سرقت علمی در قرن ۲۱ یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های معلمان برای ارائه مطالب جدید را کاهش داده است. از طرفی، این حقیقت تعجب برانگیز نیست که دانش‌آموزان امروزی با رایانه و اینترنت رشد می‌یابند و این وسایل جزئی از شخصیت آنان تلقی شده است. مطالعه مدارس آمریکا نشان داد که امروزه، اینترنت به منزله ابزاری ضروری برای یادگیری شناخته می‌شود (Lenhart, Simon & Graziano, 2001). درحقیقت، بیشتر دانش‌آموزان ۱۲ تا ۱۷ ساله برای انجام دادن تحقیقات کلاسی خود از اینترنت استفاده می‌کنند.

کشور ایران نیز از این قاعده مستثنا نیست و متأسفانه، پدیده سرقت علمی از مهم‌ترین مسائلی است که گریبانگیر جامعه پژوهشی شده است (Jamali, 2011). در بیشتر کشورهای پیشرفته دنیا قوانین و راهکارهای گوناگونی برای مبارزه با این آفت علمی پیش‌بینی شده است و غالباً دانشگاهها (به‌منزله مراکز علمی) خط‌مشی‌های روشنی در این زمینه اتخاذ کرده‌اند. این در حالی است که در کشور ایران گرچه گام‌های کوتاهی برداشته شده، ولی هنوز خط‌مشی‌های روشن و دقیقی در این زمینه اتخاذ نشده است. از طرفی، آموزش‌های مستقیم بسیار کمی هم در برنامه درسی مدارس و دانشگاهها ارائه می‌شود تا حداقل از گسترش سرقت علمی در جامعه دانشگاهی جلوگیری شود.

در چنین شرایطی (نبود قوانین و خط‌مشی‌های مشخص و آموزش مناسب) به نظر می‌رسد افرادی که درگیر فعالیتهای علمی هستند، راحت‌تر سرقت علمی انجام می‌دهند. دغدغه‌های قبلی محققان در این زمینه و نیز مواجهه با چنین مواردی (نقل تمام مطالب از یکی از نویسندگان این نوشتار بدون ذکر نام و نقل مطالبی با نام شخص دیگر) سبب شد تا به علل شناسی این پدیده پرداخته و مهم‌ترین عوامل تشدید کننده سرقت ادبی در دانشگاههای کشور از نظر دانشجویان شناسایی و راهکارهایی برای حرکت از وضعیت نامطلوب فعلی به سوی وضعیت مطلوب ارائه شود. در این خصوص، از تقسیم‌بندی عوامل تأثیرگذار بر سرقت علمی لاو و سایمنز (Love & Simmons, 1998) و الگوهای دیگر در پیشینه پژوهش استفاده و تغییراتی متناسب با شرایط فرهنگی - اجتماعی کشور ایران در سؤالها اعمال و پس از مطالعه مقدماتی در باره ۳۰ نفر از دانشجویان برای مطالعه فعلی استفاده شد. با توجه به نیاز و گسترش توسعه فرهنگ علمی کشور، گسترش مراکز علمی و تحقیقاتی، توسعه و گسترش روزافزون دانشگاههای غیرانتفاعی و دولتی نظیر پیام نور، افزایش حجم کار استادان و نداشتن وقت کافی برای کنترل نوشته‌های دانشجویان، تب بالای مقاله نویسی و از همه مهم‌تر نداشتن قوانین منسجم و مدون در این زمینه، اهمیت انجام یافتن چنین پژوهشهایی مشخص می‌شود. تا آنجایی که پژوهشگران اطلاع دارند، بیشتر تحقیقات انجام شده در ایران به تقلب دانش‌آموزان در امتحانات مربوط می‌شود و نویسندگان جنبه‌های گوناگون و عوامل مؤثر بر تقلب دانش‌آموزان و دانشجویان در امتحانات را بررسی کرده‌اند، ولی

به مسئله سرقت علمی و ادبی به اندازه کافی توجه نشده است و این امر نیاز به توجه جدی دارد. سرقت علمی معلول عوامل و علل گوناگونی است و برای پیشگیری از بروز آن باید تا حد ممکن علل و عوامل مولد آن را شناخت و با شناخت علمی عوامل مذکور، اطلاعات لازم را در اختیار مسئولان و برنامه‌ریزان قرار داد تا با توجه به پیامدهای منفی آن، راهکارهای مناسب را برای پیشگیری از بروز و گسترش آن ارائه دهند. لذا، در این نوشتار سعی شده است که ابتدا عوامل تأثیرگذار بر سرقت علمی بررسی و سپس، این عوامل از دید دانشجویان اولویت‌بندی شود.

عوامل تأثیرگذار بر فعالیتهای سرقت علمی

اسکنلون و نیومن (Scanlon & Neumann, 2002) به عوامل تأثیرگذاری نظیر ناآگاهی، نگرشهای شخصی، در دسترس بودن منابع اینترنتی، نبودن توانایی و صلاحیت لازم برای انجام دادن کارهای علمی، عامل فشار نظیر اخذ نمره و نبود قوانین مؤسسه‌ای و سازمانی اشاره کرده‌اند که در ادامه در باره آنها توضیح داده شده است.

• **ناآگاهی**^۶: از آنجا که ممکن است دانشجویان نتوانند به‌طور کامل موارد تشکیل‌دهنده سرقت علمی یا جریمه‌ها و تنبیهات آن را تشخیص دهند، آن را به‌منزله یک مسئله در نظر نمی‌گیرند. تعدادی از نویسندگان عواملی مانند نبود دانش در باره چگونگی درج نقل قول و ارجاع دادن را از عوامل تأثیرگذار بر شیوع سرقت علمی گزارش کرده‌اند (White, 1993).

• **نگرشهای شخصی**^۷: نگرشهای مثبت یا منفی به سرقت علمی، در تلاش و تمایل به وقوع سرقت علمی و گسترش آن اهمیت دارد، چرا که تقلب می‌تواند به‌منزله جایگزین مناسبی برای انجام دادن کار سخت محسوب شود. پارک (Park, 2003) بر اساس مرور ادبیات تحقیق دو عامل فشار اجتماعی و نشانه‌های عمدی از مقاومت را در نوع شناسی سرقت علمی خود در نظر می‌گیرد.

• **در دسترس بودن منابع اینترنتی**^۸: افزایش امکان دانلود و دسترسی گسترده به پهنای باند بالا، دسترسی به اطلاعات را آسان ساخته و فرایند جدا کردن و چسباندن از منابع را برای سرقت علمی ساده کرده است. تعدادی از مؤلفان احتمال داده‌اند که توسعه فناوریهای اطلاعات از جمله وبسایتهای در توسعه سرقت علمی نقش داشته است (Auer & Krupar, 2001; Scanlon & Neumann, 2002).

• **نبودن توانایی و صلاحیت لازم برای انجام دادن کارهای علمی**: خودسنجی از توانایی و صلاحیت خود می‌تواند بازتاب دهنده نگرشهای شخصی باشد. برای مثال، ممکن است بازتاب وجود نداشتن اعتماد در تکمیل تکالیف باشد و به سرقت علمی بینجامد.

• **عامل فشار:** فشارهای ناشی از مواردی مانند کسب نمره بیشتر، کمبود زمان و سنگینی وظایف و حجم بالای تکالیف همگی به‌عنوان عوامل بالقوه در ایجاد سرقت علمی شناخته شده‌اند. لاو و سایمنز (Love & Simmons, 1998) فشارهای ناشی از کسب نمره، کمبود زمان و سنگینی وظایف و حجم بالای تکالیف مورد نظر را شناسایی کردند. آنان اذعان کردند که عامل فشار از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر سرقت علمی است.

• **نبود قوانین مؤسسه‌ای و سازمانی:** شدت تقلب و سرقت علمی در دانشگاهها در حال افزایش است و آنها باید مقوله سرقت علمی را جدی بگیرند، گرچه در گذشته این موضوع به‌منزله یک اولویت مطرح نبود. عوامل مربوط به مؤسسه می‌توانند به شکلهای گوناگونی بر این موضوع تأثیر بگذارند، مانند قوانین مربوط به مجازات، تنبیه یا اخراج سارقان علمی.

لاو و سایمنز (Love & Simmons, 1998) بر اساس مصاحبه‌های جامعی که با دانشجویان کارشناسی ارشد انجام دادند، دو عامل اصلی تأثیرگذار بر سرقت علمی را شناسایی کردند: عوامل تأثیرگذار بیرونی شامل عامل فشار (نمره، زمان موجود و در دسترس و انجام دادن تکلیف یا وظیفه مورد نظر) و توجه کم استادان به این پدیده؛ عوامل تأثیرگذار درونی شامل نگرشهای شخصی (نظر مثبت یا منفی به سرقت علمی)، ناآگاهی، نبود خودکارآمدی و احساس شایستگی در انجام دادن کارهای علمی. محمود و آلیسا (Mahmood & Allisahh., 2011) در پژوهشی در باره دانشجویان دانشگاه اسلام آباد دریافتند که از مهم‌ترین عوامل مؤثر در سرقت علمی دانشجویان، نداشتن اطلاعات لازم در زمینه سرقت علمی (انواع و مفاهیم اساسی آن) است.

داوسن و اورفیلد (Dawson & Overfield, 2006) در مطالعه خود مهم‌ترین دلیل سرقت علمی را نداشتن اطلاعات کافی در باره مفهوم سرقت علمی و نداشتن توانایی لازم در زمینه نگارش مقالات و پژوهش دانسته‌اند.

دنيس (Dennis, 2004) در پژوهش خود دریافته است که یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر سرقت علمی دانش‌آموزان وجود نداشتن نگرش منفی به سرقت علمی است.

پارک (Park, 2003) در پژوهش خود مهم‌ترین عوامل مؤثر بر سرقت علمی دانشجویان را کمبود اطلاعات دانشجویان در زمینه سرقت علمی، نداشتن توانایی لازم در زمینه جست‌وجو و نگارش مقالات و پژوهشها دانسته است.

ذاکر صالحی (Zaker Salehi, 2010) در کتاب خود به بحث آسیب‌شناسانه از جایگاه اخلاق و هنجارهای اخلاقی در حوزه علم می‌پردازد و با تمرکز بر مقوله «تقلب علمی»، که به‌ویژه در سالهای اخیر در محافل علمی و دانشگاهی ما محل بحث و منازعه بوده است، ابعاد مختلف این پدیده را مورد کاوش قرار می‌دهد.

جوادی (Javadi, 2012) نیز در کتاب اخلاق پژوهش؛ مبانی و مسائل با استفاده از مقالات متعدد مباحث متنوعی از جمله نظریه‌های اخلاقی و مباحث اخلاقی در زمینه علم را مورد کاوش قرار داده است. فرهود (Farhood, 2011) در مقاله‌ای با عنوان "اخلاق آکادمیک در آموزش و پژوهش" با استفاده از دیدگاه‌های چند نفر از نظریه‌پردازان از جمله مرتن و میترف، به داوری و انتخاب رفتارهای مناسب و اخلاق علمی دست زده است.

شیروانی (Shirvani, 2009) از بعدی کاربردی و عملی به مسئله سرقت علمی در حوزه علوم پزشکی نگریسته است. وی با معرفی برخی از عوامل شخصی، قانونی و اداری که به نوعی تسهیل‌کننده و یاری رسان رویداد سرقت علمی هستند، مانند خطاهای آماری و متدولوژیک در مقالات، رعایت نکردن تعهدات اخلاقی همچون ساخت داده‌ها، استخدام بیمار و سانسور نتایج منفی خواستار حذف عوامل مشوق سرقت علمی و برخورد جدی‌تر با متخلفان شده است.

در خصوص برخورد با سرقت علمی در کشور نیز می‌توان به بخشنامه وزارت بهداشت به تمام دانشگاه‌های علوم پزشکی اشاره کرد. در این بخشنامه آمده است: در صورتی که مشخص شود یک عضو هیئت علمی علوم پزشکی مقاله‌ای را که اشکال داشته به‌طور غیر صحیح به چاپ رسانده است، علاوه بر آنکه امتیاز ارتقای ناشی از چاپ مقاله از فرد خطاکار پس گرفته می‌شود، فرد به هیئت انتظامی تخلفات هیئت علمی معرفی می‌شود و باید هزینه طرح پژوهشی را که به وی پرداخت شده است، بازگرداند (Mehr News, 2009). اخیراً نیز در دانشگاه صنعتی شریف تلاش‌هایی برای تدوین منشور اخلاق پژوهشی صورت گرفته است. خبرگزاری مهر به نقل از رئیس دانشگاه صنعتی شریف آورده است: از آنجایی که مشاهده شده برخی از استادان و دانشجویان در روند کارهای پژوهشی خود ملاحظات اخلاقی را رعایت نمی‌کنند و پاراگرافی از مقالات علمی دیگران را بدون ذکر منبع درج می‌کنند که به‌عنوان تقلب علمی تلقی می‌شود، از این رو، به‌منظور جلوگیری از این امر به درخواست هیئت رئیسه، کمیته اخلاق پژوهشی در دانشگاه شریف ایجاد شده است (Mehr News, 2011).

سؤالهای پژوهش

۱. عوامل مؤثر در تقلب علمی دانشجویان کدام است؟
۲. اهمیت نسبی این عوامل نسبت به هم چگونه است؟

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نوع توصیفی-پیمایشی بود و در سه مرحله انجام شد: ۱. به روش کتابخانه‌ای مهم‌ترین شاخص‌های تأثیرگذار بر سرقت علمی شناسایی و بر اساس آن، پرسشنامه‌ای محقق ساخته تدوین شد. ۲. پرسشنامه محقق ساخته میان ۳۰۰ نفر از دانشجویان دوره‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری توزیع شد و با روش تحلیل عاملی اکتشافی ۱۱ عامل تأثیرگذار بر سرقت علمی شناسایی شدند. ۳. با

استفاده از نتایج مرحله دوم، پرسشنامه‌ای تدوین و از کارشناسان خواسته شد تا به میزان اهمیتی که برای هر عامل قایل‌اند از ۱ تا ۱۱ عددی را اختصاص دهند. بدین ترتیب که با اهمیت‌ترین عامل تأثیرگذار را رتبه ۱ و کم اهمیت‌ترین عامل تأثیرگذار بر سرقت علمی را رتبه ۱۱ شماره‌گذاری کنند. کارشناسان شامل اعضای هیئت علمی و دانشجویان دکتری رشته‌های مختلف دانشگاه اصفهان بودند که دروسی نظیر روش تحقیق و سایر دروس مرتبط با گزارش نویسی، کتابداری و اطلاع رسانی را تدریس می‌کردند و قبلاً پایان‌نامه یا طرح تحقیقاتی انجام داده بودند. تجزیه و تحلیل داده‌ها به دو روش توصیفی و استنباطی صورت گرفت. در آمار استنباطی از روش تحلیل عامل اکتشافی به منظور مشخص کردن متغیرهای زیر بنایی عوامل مؤثر بر سرقت علمی در بین دانشجویان و در آمار توصیفی نیز از فراوانی و درصد استفاده شد. جامعه آماری پژوهش کلیه دانشجویان دانشگاه اصفهان در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ بودند که در مجموع تعدادشان ۱۰۷۰۰ نفر بود. برای محاسبه حجم نمونه پس از اجرای مقدماتی و با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۰۰ نفر به عنوان نمونه به روش نمونه‌گیری تصادفی نسبتی انتخاب شدند که ۱۵۹ نفر از رشته‌های علوم انسانی، ۷۰ نفر از رشته‌های فنی-مهندسی و ۷۱ نفر از رشته‌های علوم بودند. از این میان، ۲۵۰ نفر دانشجوی کارشناسی، ۴۵ نفر دانشجوی کارشناسی ارشد و ۵ نفر دانشجوی دکتری بودند.

به منظور دستیابی به اهداف پژوهش با بررسی ادبیات تحقیق در زمینه تقلب علمی، پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. در این خصوص، از تقسیم‌بندی عوامل تأثیرگذار بر سرقت علمی (Love & Simmons, 1998) و الگوهای دیگر در پیشینه پژوهش و همچنین، مصاحبه مقدماتی با چندین متخصص استفاده شد. تغییراتی متناسب با شرایط فرهنگی-اجتماعی کشور ایران در سؤالات اعمال شد. پس از اجرای مقدماتی در نمونه ۳۰ نفری و رفع نواقص سؤالات دارای اشکال، پرسشنامه محقق ساخته‌ای با تعداد ۵۴ سؤال طراحی و متن سؤالات پرسشنامه‌ها با نظر پنج نفر از استادان رشته‌های علوم تربیتی، کتابداری و علوم اجتماعی بازنگری و اصلاح شد. بعد از انجام دادن تحلیل عاملی ۱۱ عامل مؤثر در ارتکاب به سرقت علمی توسط دانشجویان به دست آمد که ضرایب آلفای کرونباخ برای هر یک از این مؤلفه‌ها در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱- ضرایب آلفای کرونباخ برای عاملها

آلفای کرونباخ	عوامل
۰.۸۹	۱ نبود احساس خودکارآمدی در انجام دادن پژوهش و نوشتن گزارش
۰.۸۷	۲ نبود سازکارهای مناسب برای تشخیص و تنبیه سارقان علمی
۰.۸۲	۳ عوامل نگرشی
۰.۸۷	۴ عوامل اجتماعی- فرهنگی
۰.۸۶	۵ مدرک گرایی و توجه زیاد به نمره (کسب نمره بالاتر)
۰.۷۵۶	۶ آموزشهای ناکافی قبلی در خصوص چگونگی استناددهی و شناسایی عوامل سرقت علمی در دوران دبیرستان یا در آموزشهای غیررسمی
۰.۸۵۴	۷ عدم تشخیص سرقت علمی از سوی استادان و نشان ندادن واکنش منفی به آن
۰.۸۶۶	۸ نداشتن ترس از تنبیه و مواخذه شدن (عادی بودن سرقت علمی)
۰.۸۵۵	۹ فضاهای مجازی و الکترونیکی
۰.۸۶۶	۱۰ عوامل فشار
۰.۸۷۶	۱۱ آموزشهای ناکافی در دانشگاه برای شناسایی و پیشگیری از سرقت علمی (نقش دانشگاه)

عوامل یادشده در پرسشنامه‌ای تدوین و به ۵۰ نفر از کارشناسان برای اولویت‌بندی داده شد. پس از جمع‌آوری داده‌ها، امتیازها برای هر عامل مشخص شد. نحوه امتیازدهی بدین صورت بود که به هر اولویت ارزشی تعلق گرفت و برای محاسبه امتیاز هر عامل ارزش هر اولویت در فراوانی به‌دست آمده ضرب و حاصل آن به‌دست آمد. اولویت ۱ مهم‌ترین عامل تأثیرگذار و دارای ضریب ۱ و به ترتیب عامل ۲ ضریب $\frac{1}{2}$ ، عامل ۳ ضریب $\frac{1}{3}$ ، ... و عامل یازدهم دارای ضریب $\frac{1}{11}$ است. برای مثال، نحوه محاسبه امتیاز در باره عامل مدرک گرایی توضیح داده می‌شود.

در خصوص عامل مدرک گرایی، یازده نفر به این عامل رتبه ۱، هفت نفر رتبه ۲، چهار نفر رتبه ۳، پنج نفر رتبه ۴، پنج نفر رتبه ۵، پنج نفر رتبه ۶، دو نفر رتبه ۷، سه نفر رتبه ۸، سه نفر رتبه ۹، یک نفر رتبه ۱۰ و چهار نفر رتبه ۱۱ دادند. برای محاسبه

$$11 \times 1 + 7 \times \frac{1}{2} + 4 \times \frac{1}{3} + 5 \times \frac{1}{4} + 5 \times \frac{1}{5} + 5 \times \frac{1}{6} + 2 \times \frac{1}{7} + 3 \times \frac{1}{8} + 3 \times \frac{1}{9} + 1 \times \frac{1}{10} + 4 \times \frac{1}{11} = 20$$

امتیاز محاسبه شده برای عامل مدرک گرایی عبارت است از:

$$11 + 3\frac{1}{2} + 1\frac{1}{3} + 1\frac{1}{4} + 1\frac{1}{5} + 1\frac{1}{6} + 0\frac{2}{7} + 0\frac{3}{8} + 0\frac{3}{9} + 0\frac{1}{10} + 0\frac{4}{11} = 20$$

یافته‌ها

سؤال ۱. عوامل مؤثر در تقلب علمی دانشجویان کدام است؟

به‌منظور پاسخگویی به این سؤال، پس از انجام دادن تحلیل عاملی اکتشافی ۱۱ عامل شناسایی شد که نتیجه آن در جدول ۲ آورده شده است.

ابتدا برای بررسی اینکه پرسشنامه عوامل مؤثر بر سرقت علمی دانشجویان از چند عامل تشکیل شده است، از روش تحلیل عاملی به روش مؤلفه‌های اصلی با چرخش واریماکس استفاده شد. ۵۴ سؤال پرسشنامه با استفاده از بار عاملی حداقل ۵ صدم به ۴۸ گویه تقلیل پیدا کرد. شاخص کفایت نمونه‌برداری برابر با ۰/۸۲۵ بود و نتیجه آزمون کفایت نمونه نشان داد حجم نمونه مورد نظر برای تحلیل عوامل مناسب است. همچنین، نتایج آزمون کرویت بارتللت، با درجه آزادی ۱۴۳۱ و مجذور کای ۶۶۱۷/۶۵۴ = χ^2 در سطح ۰/۰۵ > ... معنادار بود که همبستگی بین مؤلفه‌های پرسشنامه را نشان می‌داد. برای تعیین تعداد عاملها از ملاک ارزشهای ویژه بزرگ‌تر از یک و نمودار اسکری استفاده شد. نتایج حاکی از آن بود که پرسشنامه عوامل مؤثر بر سرقت علمی^۹ دانشجویان نسبت به سرقت ادبی از ۱۱ عامل تشکیل شده است و در مجموع، ۵۴ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی با ۱۱ عامل در جدول ۲ آورده شده است.

جدول ۲- نتایج تحلیل عاملی اکتشافی گویه‌های مربوط به پرسشنامه سرقت علمی

عوامل	سؤالیهای مقیاس	بار عاملی	واریانس تبیین شده
عامل ۱: نداشتن خودکارآمدی در انجام دادن پژوهش و نوشتن گزارش	مهارتهای انجام دادن تحقیق در من قوی نیست.	۰/۷۷۲	۵/۵۷
	از عهده انجام دادن تکالیف محول شده به خوبی بر نمی‌آیم.	۰/۷۶۹	
	انجام دادن کار علمی خوب برای من کار بسیار مشکلی است.	۰/۷۲۵	
	نحوه صحیح ارجاع دهی منابع الکترونیکی را نمی‌دانم.	۰/۶۹۳	
	شیوه صحیح نوشتن نقل قول را می‌دانم.	۰/۶۲۶	
	شیوه نوشتن مقاله را به خوبی می‌دانم.	۰/۶۲۱	
	هنگام استفاده از منابع علمی در کارهای علمی خود نام نویسنده/نویسندگان منابع را ذکر می‌کنم.	۰/۶۱۵	
	انجام دادن کارهای پژوهشی برابم سخت و زمانبر است.	۰/۵۸۷	
	به راحتی می‌توانم سرقت علمی را در کارهای علمی تشخیص دهم.	۰/۵۷۳	
مهارتهای لازم برای نوشتن مطالب علمی را ندارم.	۰/۵۰۸		
عامل ۲: نبود سازکارهای مناسب برای تشخیص و تنبیه سارقان علمی	در آیین‌نامه‌ها و مطالبی که در بدو ورود دانشجویان به دانشگاه به آنها ارائه می‌شود، مطالبی در باره سرقت ادبی و قوانین مربوط به آن وجود ندارد.	۰/۷۲۶	۳/۷۳
	سیاست و خطمشی دانشگاه در باره سرقت علمی روشن و مشخص نیست.	۰/۶۷۹	
	دانشگاه برای دانشجویانی که سرقت علمی انجام می‌دهند تنبیه یا جریمه‌ای در نظر نمی‌گیرد.	۰/۶۶۸	
	در جامعه قوانین تصویب شده‌ای برای مجازات سارقان علمی وجود ندارد.	۰/۶۳۸	
	نرم افزار یا سیستمی که بتواند سرقت علمی را تشخیص دهد وجود ندارد.	۰/۶۰۰	
	بر روی سایت دانشگاه مطلب یا محتوایی در باره سرقت علمی وجود ندارد.	۰/۵۵۸	

ادامه جدول ۲

عوامل	سؤالهای مقیاس	بار عاملی	واریانس تیین شده
عامل ۸: نداشتن ترس از تنبیه و مواخذه شدن	از اینکه نویسنده اصلی متوجه سرقت علمی من بشود ترس و نگرانی ندارم.	۰/۶۷۵	۱/۸۰
	نگران نیستم که استاد به دلیل سرقت علمی مرا بازخواست و مواخذه کند.	۰/۷۲۴	
	برای برداشتن مطالب تاکنون تنبیه نشده‌ام.	۰/۶۲۵	
عامل ۹: فضاهای الکترونیکی و مجازی	امکان کپی کردن و چسباندن آسان از عوامل اصلی سرقت علمی دانشجویان است.	۰/۶۸۶	۱/۷۸
	آشنایی بیشتر دانشجویان با منابع اطلاعاتی (مقالات، مجلات علمی، اینترنت و...) موجب کاهش سرقت علمی می‌شود.	۰/۵۳۷	
	کاهش تعامل چهره به چهره با استاد در دوره‌های مجازی سبب آسان‌تر شدن سرقت علمی توسط دانشجو می‌شود.	۰/۵۲۳	
عامل ۱۰: عوامل فشار	نبود علاقه به برخی از دروس و اجبار به گذراندن آن سبب سرقت علمی می‌شود.	۰/۶۸۳	۱/۷۵
	کمبود وقت عامل اصلی سرقت علمی است.	۰/۵۱۳	
	حجم زیاد تکالیف یکی از عوامل سرقت علمی است.		
عامل ۱۱: آموزشهای ناکافی در دانشگاه برای شناسایی و پیشگیری از سرقت علمی (نقش دانشگاه)	مطالبی را در باره سرقت علمی و راههای پیشگیری از آن در دانشگاه خوانده یا شنیده‌ام.	۰/۶۷۵	۱/۶۹
	شیوه صحیح نوشتن مقاله علمی در دانشگاه به دانشجویان آموزش داده می‌شود. در باره سرقت علمی، انواع آن و شیوه ارتکاب به سرقت علمی در دانشگاه آموزش داده می‌شود.	۰/۶۱۵ ۰/۶۱۲	

با توجه به جدول ۲، عامل اول (نبود احساس خودکارآمدی در انجام دادن پژوهش و نوشتن گزارش)، ۵/۵۷ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. عامل دوم (نبود سازکارهای مناسب برای تشخیص و تنبیه سارقان علمی)، ۳/۷۳ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. عامل سوم (عوامل نگرشی)، ۳/۰۶ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. عامل چهارم (عوامل اجتماعی - فرهنگی)، ۲/۹۰ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. عامل پنجم (مدرک گرایی و توجه زیاد به نمره)، ۲/۶۶ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. عامل ششم (آموزشهای ناکافی قبلی در باره چگونگی استناددهی و شناسایی سرقت‌های علمی در دوران دبیرستان یا در آموزشهای غیررسمی)، ۲/۲۲ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. عامل هفتم (عدم تشخیص سرقت علمی از سوی استادان و واکنش نشان ندادن به آن)، ۲/۰۴ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. عامل هشتم (نداشتن واهمه و ترس از تنبیه و مواخذه شدن هنگام ارتکاب به عمل سرقت علمی)، ۱/۸۰ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. عامل نهم (فضاهای مجازی و الکترونیکی)، ۱/۷۸ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. عامل دهم (عوامل فشار)، ۱/۷۵ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. عامل یازدهم (نقش دانشگاه)، ۱/۶۹ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند.

سؤال ۲. اهمیت نسبی این عوامل نسبت به هم چگونه است؟

پس از مشخص شدن عوامل مؤثر بر سرقت علمی، با امتیازدهی به اولویت‌های انتخاب شده از سوی کارشناسان، اهمیت هر یک از عوامل از طریق مقایسه امتیازات کسب شده مشخص شد که در جدول ۳ مشاهده می‌شود.

جدول ۳- ماتریس فراوانی و جدول اولویت‌های عوامل مؤثر بر سرقت علم

امتیاز	اولویت‌ها											عواملها
	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	
	فراوانیها											
۱۹/۸	۰	۵	۳	۳	۴	۵	۲	۲	۹	۷	۱۰	۱- نبود احساس خودکارآمدی در انجام دادن پژوهش و نوشتن گزارش
۱۶/۱	۴	۴	۱	۷	۳	۴	۵	۵	۴	۶	۷	۲- نبود سازکارهای مناسب برای تشخیص و تنبیه سارقان علمی
۱۹/۶	۲	۲	۵	۳	۱	۱	۸	۵	۶	۷	۱۰	۳- عوامل نگرشی
۱۶/۱	۳	۲	۶	۳	۵	۱	۶	۶	۴	۸	۶	۴- عوامل اجتماعی- فرهنگی از نظر میزان توجه به ارزشهای اخلاقی
۲۰	۴	۱	۳	۳	۲	۵	۵	۵	۴	۷	۱۱	۵- توجه زیاد به نمره (کسب نمره بالاتر)
۱۴/۲	۲	۴	۳	۱	۵	۷	۶	۵	۸	۵	۴	۶- آموزشهای ناکافی قبلی در باره چگونگی استناددهی و شناسایی سرقت‌های علمی در دوران دبیرستان یا در آموزشهای غیررسمی
۱۳/۲	۳	۴	۹	۷	۳	۴	۴	۵	۴	۱	۶	۷- عدم تشخیص استادان و واکنش نشان ندادن به آن (نقش استادان در شناسایی و تنبیه متخلف)
۱۰/۲	۴	۱۰	۷	۵	۵	۴	۳	۳	۳	۴	۲	۸- ترس نداشتن از تنبیه و مواخذه شدن (عادی بودن سرقت علمی)
۸/۹	۱۲	۴	۴	۴	۶	۵	۴	۵	۳	۲	۱	۹- دسترسی به فضاهای مجازی و الکترونیکی
۱۱/۵	۲	۶	۲	۷	۸	۴	۳	۴	۹	۳	۲	۱۰- عوامل فشار
۹/۲	۷	۴	۶	۶	۶	۴	۶	۴	۴	۲	۱	۱۱- نقش دانشگاه

جدول ۴- اولویت بندی و رتبه بندی عوامل مؤثر بر سرقت علمی از نظر کارشناسان

اولویت	مجموع امتیازات	سؤال
۱	۲۰	مدرک گرایی و توجه زیاد به نمره (کسب نمره بالاتر)
۲	۱۹/۸	نبود احساس خودکارآمدی در انجام دادن پژوهش و نوشتن گزارش
۳	۱۹/۶	عوامل نگرشی
۴	۱۶/۱	نبود سازکارهای مناسب برای تشخیص و تنبیه سارقان علمی
۵	۱۴/۲	آموزشهای ناکافی قبلی در باره چگونگی استناددهی و شناسایی سرقت‌های علمی در دوران دبیرستان یا در آموزشهای غیررسمی
۶	۱۳/۲	عدم تشخیص سرقت علمی از سوی استادان و واکنش نشان ندادن به آن
۷	۱۱/۵	عوامل فشار
۸	۱۳/۲	عدم تشخیص سرقت علمی از سوی استادان و واکنش نشان ندادن به آن
۹	۱۰/۲	ترس نداشتن از تنبیه و مواخذه شدن (عادی بودن سرقت علمی)
۱۰	۹/۲	آموزشهای ناکافی در دانشگاه (نقش دانشگاه)
۱۱	۸/۹	وجود داشتن فضاهای مجازی و اینترنتی

یافته‌های جدول ۴ نشان می‌دهد که مدرک گرایی و توجه زیاد به نمره (کسب نمره بالاتر)، نبود احساس خودکارآمدی در انجام دادن پژوهش و نوشتن گزارش، نداشتن نگرش منفی به سرقت علمی، شرایط و جو اجتماعی- فرهنگی، نبود سازکارهای مناسب برای تشخیص و تنبیه سارقان علمی، آموزشهای ناکافی قبلی در باره چگونگی استناددهی و شناسایی سرقت‌های علمی در دوران دبیرستان یا در آموزشهای غیررسمی جزو مهم‌ترین عوامل ارتکاب سرقت دانشجویان است.

بحث و نتیجه گیری

یکی از مسائل مهمی که موجب نگرانی پژوهشگران واقعی است، سرقت مطالب، افکار و ایده‌های آنان است. این امر ممکن است به دلایل مختلفی صورت گیرد. در این پژوهش سعی شد که عوامل مؤثر بر سرقت علمی دانشجویان شناسایی و رتبه‌بندی شود. بدین منظور، پس از تجزیه و تحلیل داده‌های پرسشنامه به روش تحلیل عاملی ۱۱ دلیل اساسی برای ارتکاب سرقت علمی دانشجویان بیان شد که عبارت بودند از: مدرک‌گرایی و کسب نمره بیشتر، نبود احساس خودکارآمدی در نگارش مقاله و انجام دادن سایر کارهای علمی، نبود سازکارهای مناسب برای تشخیص و تنبیه سارقان علمی، نداشتن نگرش منفی به سرقت علمی، نبود ارزشهای اخلاقی و فرهنگی در جامعه، کمبود دانش دانشجویان در دوره‌های قبل از ورود به دانشگاه، واکنش ضعیف استادان به تقلب علمی دانشجویان، عادی دانستن سرقت علمی و نداشتن واکنش و ترس از سرقت علمی، دسترسی به فناوریهای اطلاعات و ارتباطات نظیر اینترنت و

آسانی انجام دادن سرقت علمی با کپی کردن و چسباندن مطالب اینترنتی، فشار و توجه عمل به دلیل تکلیف زیاد، محدودیتهای زمانی یا دانشجو بودن.

پس از شناسایی ۱۱ عامل مؤثر بر سرقت علمی از دید دانشجویان، کارشناسان و متخصصان به اولویت‌بندی این عوامل پرداختند. اولین و مهم‌ترین عامل مؤثر بر سرقت علمی مدرک‌گرایی و توجه زیاد به نمره، دومین عامل نبود احساس خودکارآمدی در انجام دادن پژوهش و نوشتن گزارش و سومین عامل هم عوامل نگرشی بود. نتایج تحقیقات انجام شده در کشور ایران نشان می‌دهد که توجه زیاد به نمره، مدرک‌گرایی و نمره‌گرایی یکی از معضلاتی است که برای سالیان متمادی آسیبهای روحی روانی زیادی به دانش‌آموزان وارد کرده است و علاوه بر این، مانع خلاقیت دانش‌آموزان شده و راه را بر ورود هر نوآوری و ایجاد تغییر و تحول در آموزش بسته است (Zamani, 1997, 2010, 2011). این عارضه در همه دوره‌های آموزشهای رسمی آثار و عوارضی به جا گذاشته است. رقابت شدید و پذیرش دانشجویان با توجه به معدل در مقاطع بالایی تحصیلی نظیر کارشناسی ارشد و دکتری به تقلب علمی و سرقت علمی دانشجویان دامن زده است. هر چند طی سالهای اخیر اقداماتی نظیر برداشتن نمره در نظام نمره‌گذاری مقطع ابتدایی و جایگزینی آن با روشهای توصیفی انجام شده است، ولی چون با فرهنگ سازی همراه نبوده، ناموفق بوده است. به طوری که یکی از پژوهشگران پژوهش حاضر در یکی از تحقیقات خود متوجه شد که بیشتر مقالاتی که در مقاطع پایین و به‌ویژه در دوران راهنمایی و دبیرستان از دانش‌آموز خواسته می‌شود، یا توسط پدر و مادر نوشته می‌شود یا به صورت آماده از طریق اینترنت و از طریق کافی نتها برای دانش‌آموزان آماده می‌شود. به طوری که پژوهشگر خود شاهد تشکیل صف در کافی نت برای گرفتن مقاله برای یکی از تکالیف علوم اجتماعی بوده است. بدین ترتیب، جای تعجب نیست که در این تحقیق عامل دوم تأثیرگذار بر سرقت علمی نبود خودکارآمدی در نوشتن مقاله و کارهای علمی باشد. در پژوهش حاضر بسیاری از دانشجویان معتقد بودند که مهارتهای لازم را برای انجام دادن تحقیق ندارند یا اینکه انجام دادن یک کار علمی برای آنها بسیار مشکل است. یکی از دلایل این امر را می‌توان ضعف در تمرین و تکرار اجرای پژوهش به صورت مستقل دانست. واضح است تا زمانی که فرد عملی را پیوسته انجام ندهد، به مهارت کافی دست نمی‌یابد. نبود تمرینات کافی برای عملی کردن آنچه در کلاسهای روش تحقیق به صورت نظری تدریس می‌شود، مورد تأیید سایر پژوهشگران (Park, 2003; Kharazi, Ezuae, Ghazi Tabbaee & Karsheki, 2009; Dawson & Overfeild, 2006) است. لازم است در این خصوص با اهمیت دادن به پژوهش، روحیه کاوشگری را در دانش‌آموزان ایجاد و آن را از طریق تکرار و تمرین تقویت کرد. همان‌طور که نتایج پژوهش حاضر نیز نشان داد، یکی دیگر از دلایل سرقت علمی ناکافی بودن آموزشهای قبلی در باره چگونگی استناددهی و شناساندن و تفهیم عواقب سرقت علمی به دانش‌آموزان در دوران دبیرستان یا در آموزشهای غیررسمی بود. متأسفانه، در نظام آموزشی ما نحوه مقاله نویسی یا انجام دادن پژوهش مربوط به دوره دانشگاه است و آموزشهای بسیار کمی در دوره‌های راهنمایی و حتی دبیرستان در زمینه شیوه

منبع نویسی و انجام دادن پژوهش علمی ارائه می‌شود. در دانشگاه نیز بیشتر در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری به‌طور جدی به این امر پرداخته می‌شود. این در حالی است که ممکن است بسیاری از دانشجویان به‌صورت عادت مبادرت به سرقت علمی کنند. اگر چه درس روش تحقیق در دوره کارشناسی ارائه می‌شود، ولی این درس بیشتر در سالهای سوم یا چهارم ارائه می‌شود و از طرفی نیز هیچ نوع تمرینی با دانشجو در این زمینه صورت نمی‌گیرد.

وجود نداشتن سازکارهای مناسب برای تشخیص و تنبیه سارقان علمی نیز یکی دیگر از عوامل زمینه ساز بروز سرقت علمی است. نبودن نرم افزار یا سیستمی که بتواند سرقت ادبی را تشخیص دهد، شفاف نبودن سیاست و خطمشی دانشگاه در باره سرقت ادبی و نبود مطالبی در باره سرقت ادبی و قوانین مربوط به آن در آیین‌نامه‌های دانشگاهی، از عواملی بوده‌اند که در این حیظه به‌عنوان مشوقهای سرقت علمی توسط دانشجویان در این تحقیق مشخص شده‌اند.

نبود نگرش منفی به سرقت علمی نیز یکی دیگر از مهم‌ترین عوامل بروز سرقت علمی است. متأسفانه، در جامعه ما عمل سرقت تنها در صورتی که در زمینه اشیا، کالا و وسایل مادی صورت بگیرد جنبه منفی دارد. در صورتی که سرقت افکار و مطالب دیگران که با ارزش‌تر است و قابل قیمتگذاری نیست، نادیده گرفته می‌شود و هیچ نوع نگرش منفی به آن وجود ندارد. از طرفی، بسیاری از افرادی که این عمل را انجام می‌دهند، به‌راحتی به خواسته‌های خود (کسب رتبه، درجه و...) دست می‌یابند و لذا، به این نتیجه رسیده‌اند که به جای اینکه فکر و ذهن خود را به‌کار گیرند و وقت و سرمایه‌ای را صرف کنند تا به یک مقاله یا پژوهش یا طرح پژوهشی دست یابند، بهتر است که از مقاله و پژوهشهای دیگران استفاده کنند تا از این طریق صرفه جویی نیز به عمل آورده باشند! خرید یا دانلود کردن یک مقاله و استفاده از آن بدون درج منبع، امروزه به یک امر رایج و عادی در جامعه علمی تبدیل شده است. حمایت مالی پژوهشگران و نظارت بر سایتهایی که امروزه به راحتی مطالب را در اختیار افراد می‌گذارند، می‌تواند به کاهش سرقت علمی کمک کند. این یافته با نتایج پژوهش دنیس (Denis, 2004) همسویی دارد. شرایط فرهنگی و اجتماعی جامعه نیز از عوامل تأثیرگذار بر سرقت علمی شناخته شد. در هر جامعه‌ای با توجه به خصوصیات فرهنگی آن، مقولات، معیارها و مفاهیمی با ارزش قلمداد می‌شوند. در حقیقت، ارزشهای اجتماعی مفاهیمی هستند که برای افراد یک جامعه معین با ارزش و مقبول هستند. در حالی که ارزشهای اخلاقی و باورهای فرهنگی ما در زمینه نکوهش سرقت بسیار غنی است، ولی متأسفانه، در باره ناپسند بودن سرقت افکار و ایده‌های دیگران آن‌گونه که باید در کشور ما تبلیغ نشده است. در فرهنگ عامه در بسیاری از موارد علاوه بر اینکه سرقت علمی کار زشتی تلقی نمی‌شود، بلکه به گفته برخی از دانشجویان یک نوع زرنگی هم به حساب می‌آید.

واهمه نداشتن از تنبیه و مواخذه نیز از جمله عوامل سرقت علمی نامبرده شده است. اهمیت ذاتی وجود داشتن قانون برای همه مشخص است. در جامعه دانشگاهی نیز ایجاد یک حریم علمی و نظارت بر آن

نیز می‌تواند از منابع کاهش سرقت باشد. برای مثال، در هر دانشگاهی هر ساله از تعداد زیادی پایان‌نامه‌های علمی دفاع می‌شود. ولی نظام جامعی که بتواند مشخص کند حقوق مادی و معنوی هر پایان‌نامه متعلق به چه دانشگاهی است، وجود ندارد. موارد بسیاری دیده شده که پایان‌نامه‌ای در یک دانشگاه دفاع شده است و به فاصله دو یا سه سال و شاید کمتر همان موضوع با تغییرات اندکی در دانشگاهی دیگر دفاع می‌شود. این عامل البته، می‌تواند غیر عمدی باشد. اما وجود داشتن نرم‌افزارهایی که بتواند مانع از کپی‌برداری بدون درج منبع شود، می‌تواند از افزایش سرقت علمی بکاهد. اجرای قوانین در زمینه مجازات و برخورد با سارقان علمی نیز از جمله راهکارهای پیشنهادی در این زمینه است. این یافته با نتایج برخی از تحقیقات (Shiravani, 2002; Jamali, 2011) در خصوص تصویب قوانین نظارت در کارهای علمی همسویی دارد.

نکته دیگری که می‌توان به آن اشاره کرد، عامل فشار از جمله محدودیت‌های زمانی، حجم زیاد تکالیف و همچنین، فضای رقابتی است. از سوی دیگر، متأسفانه، در جامعه علمی ما به تناسب استعداد و مهارت دانشجویان به آنها تکلیف ارائه نمی‌شود. ارائه تکلیف به دانشجویان جنبه عمومی دارد. اما واکنش دانشجویان در زمینه انجام دادن تکالیف متفاوت است. برخی از دانشجویان در انجام دادن تکالیف دقت لازم را ندارند. برخی نیز در کل توانایی و استعداد انجام دادن تکالیف محول شده را ندارند و لذا، به سرقت افکار و مطالب دیگران می‌پردازند. این یافته با نتایج پژوهش‌های داوسن و اورفیلد (Dawson & Overfield, 2006) و پارک (Park, 2003) همسویی دارد. تفاوت در استعداد و شرایط محیطی از مهم‌ترین عوامل در زمینه پیشرفتهای علمی است. این عامل به نوعی نیز آفت علمی شده است. دانشجویانی هستند که با تلاش زیاد به دانشگاه راه یافته‌اند، اما در حقیقت، استعداد را لازم برای کسب مهارت در یک رشته ندارند. لذا، برای رفع تکالیف محول شده، یافته‌های دیگران را سرقت می‌کنند. گاهی نیز مشکلات فردی، فشار زمانی برای انجام دادن تکالیف یا حتی سهل‌انگاری در انجام دادن تکالیف موجب بروز سرقت علمی شده است.

مهم‌تر از همه این است که استادان چه نوع واکنشی در مقابل سرقت علمی دانشجویان نشان می‌دهند. بیشتر دانشجویان معتقدند که استادان از پیامدهای سرقت علمی بی‌اطلاع‌اند و هیچ نوع واکنشی نیز در قبال اعمال دانشجویان انجام نمی‌دهند. دلیل این امر شاید این باشد که هیچ‌گاه از استادان خواسته نشده است تا چنین کاری را انجام دهند یا دلیل دیگر آن می‌تواند جمعیت زیاد دانشجویان هر کلاس یا مشغله کاری استادان باشد. این یافته با هیچ کدام از پژوهش‌های انجام شده در این زمینه همسو نیست.

یکی دیگر از عوامل مؤثر در سرقت علمی آسانی کپی کردن و چسباندن مطالب از روی اینترنت و سایر فناوریهای اطلاعات و ارتباطات است. دسترسی به امکانات و تجهیزات در زمینه کسب منابع اطلاعاتی همیشه جنبه مثبت ندارد! گاهی مواقع استعداد و مهارت دانشجو در مسیر صحیح به‌کارگرفته نمی‌شود. اغلب مواقع دیده شده است دانشجویانی که در زمینه جست‌وجوی منابع اطلاعاتی مهارت کافی

یا به برنامه‌های نرم افزاری تسلط بیشتری دارند، بیشتر و ماهرانه‌تر عمل سرقت علمی را انجام می‌دهند. در بسیاری مواقع دیده شده است قبل از اینکه مقاله‌ای به مرحله چاپ برسد، در برخی از وبسایتها با عنوان شخص دیگری منتشر و حق انتشار از نویسنده اصلی سلب شده است. با توجه به گسترش روزافزون دسترسی به اینترنت در محیطهای گوناگون باید کوشید تا در کنار آن فرهنگ استفاده از این فناوری نیز از طریق نهادهای آموزشی رسمی و غیررسمی گسترش یابد.

پیشنهادها

با توجه به یافته‌های پژوهش پیشنهادهای اجرایی و پژوهشی زیر ارائه می‌شود:

۱. همان‌طور که نتایج پژوهش نشان داد، مسائل فرهنگی از جمله مهم‌ترین علل ارتکاب به سرقت علمی است، لذا، لازم است تلاشهای بیشتری در زمینه فرهنگ سازی و توجه به فرایند به جای فرآورده در کل مقاطع تحصیلی صورت گیرد تا دانش‌آموز/ دانشجو برای کسب نمره بالاتر مجبور به انجام دادن انواع تقلبها از جمله سرقت علمی نشود. آموزشهای لازم از طریق رسانه‌ها به والدین داده شود تا آن‌قدر به فرزندانشان برای گرفتن نمره‌های بالاتر فشار نیاورند و فرا گرفتن کار و حرفه برایشان با ارزش‌تر از گرفتن مدرک و نمره‌های بالا باشد.
۲. لازم است صاحبان رسانه‌های ارتباط جمعی، روحانیون و کسانی که در تغییر نگرش و تفکر مردم نقش بیشتری دارند، با تهیه برنامه‌هایی زشتی سرقت علمی را نشان دهند. همان‌گونه که سرقت مادی عملی قبیح شمرده می‌شود، در خصوص قبح و زشتی سرقت علمی نیز برنامه‌ها و ارشاداتی برای عامه مردم تهیه شود.
۳. به هر دانشجو به نسبت استعداد و توانایی‌اش تکلیف داده شود.
۴. ارائه آموزشهای صحیح در زمینه منبع نویسی، نگارش مقاله و شناسایی انواع سرقتهای ادبی در محیطهای آموزشی نیز در عدم ارتکاب به سرقت علمی مؤثر است.
۵. از نرم‌افزارها و برنامه‌های بیشتری برای تشخیص و شناسایی سرقت علمی استفاده شود.
۶. لازم است با برگزاری دوره‌هایی کلیه استادان و دانشجویان با قوانین حقوق مؤلفان آشنا شوند و نیز پیشگیری از ارتکاب به سرقت علمی از طریق شیوه‌های گوناگون (تهیه بروشور، سایت‌های اینترنتی، سی دی‌های آموزشی) به استادان و دانشجویان آموزش داده شود. به مسئولان دانشگاهها و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری توصیه می‌شود که تلاش خود را بر تصویب حقوق کپی رایت و حقوق مؤلفان متمرکز کنند.

۷. لازم است تحقیقات بیشتری در خصوص پدیده سرقت علمی در سایر دانشگاهها اعم از دولتی، آزاد، پیام نور و غیرانتفاعی صورت گیرد و همچنین، این پدیده در سایر مقاطع تحصیلی (ابتدایی و دبیرستان) مطالعه و بررسی شود.
۸. بررسیهای مقایسه‌ای برای شناسایی سایر عوامل تأثیرگذار نظیر عوامل محیطی و اجتماعی در پیشگیری از سرقت علمی توصیه می‌شود.

References

1. Auer, N. J., & Krupar, E. M. (2001). Mouse clicks plagiarism: The role of technology in plagiarism and the librarian's role in combating it. *Library Trends*, 49(3), 15-32.
2. Dawson, M., & Overfield, A. (2006). *Plagiarism: Do students know what it is?*. Manchester Metropolitan University, UK.
3. Dennis, L. (2004). *Student Attitudes to Plagiarism and Collusion within Computer Science*. Plagiarism: Prevention, Practice and Policies 2004 Conference.
4. Farhood, D. (2011). Scientific game, making documents (plagiarism). *Journal of Ethics in Science and Technology*, 5(3-4), 26 (in Persian).
5. Giorgio, B. (2005). Plagiarism: A student-led, proactive approach. *English Leadership Quarterly*, 28(1), 16-17.
6. Jamali, R. (2011). Essentials for creating a national center for educating and preventing from Plagiarism Academic as a prerequisite for making policies for science and technology in Iran. *Journal of Science and Technology Policy*, 3(1), 21-45(in Persian).
7. Javadi, M. (2012). *Ethics of research: Foundations and issues, research center for humanities sciences and cultural studies*. Tehran, Iran (in Persian).
8. Kharazi, A., Ezuaee, J., Ghazi Tabbace, M., & Karsheki, H. (2009). Investigating the relation between achievement goals, self efficacy and strategies for identifying God: Testing causal pattern. *Educational and Psychology Journal*, 8(3).69-87.

9. Lathrop, A., & Foss, K. (2000). *Student cheating and plagiarism in the internet era*. Englewood, CO: Libraries Unlimited.
10. Lenhart, A., Simon, M., & Graziano, M. (2001). *The internet and education: Findings of the pew internet and American life project*. Washington, DC: Pew Internet and American Life Project (ERIC Document Reproduction Service No. ED457849).
11. Love, P.G., & Simmons, J. (1998). Factors influencing cheating and plagiarism among graduate students in a college of education. *College Student Journal*, 32(4), 1-8.
12. Mahmood, A., & Allisahh, M. (2011). Conceptual awareness of research scholars about plagiarism at higher education level: Intellectual property right and patents. *International Journal of Academic Research*, 3(1), Part II.
13. Mallon, T. (1989). *Stolen words: Forays into the origins and ravages of plagiarism*. New York, NY: Ticknor & Fields.
14. Mehr News Reporters (2009). Retrived from <http://www.mehrnews.com/fa/NewsDetail.aspx?NewsID=1190789> Retrieved 14/10/2010. (In Persian).
15. Park, C. (2003). In other (people's words): Plagiarism by university students- Literature and lessons. *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 28(5), 471-488.
16. Salehi, Z. (2010). *Academic plagiarism (law and social aspects)*. Tehran: Research Center for Cultural and Humanities Studies.
17. Scanlon, P.M., & Neumann, D.R. (2002). Internet plagiarism among college students. *Journal of College Student Development*, 43, 374.
18. Shirvani, A. (2009). Research ethic: Challenges for distributing the results of research works. *Research in Medicine*, 4(6), 286-284 (in Persian).
19. Thomas, M. W. (2000). Eschewing credit: Heywood, Shakespeare and plagiarism before copyright. *New Literary History*, 31, 277-294.

20. Thurmond, B.H. (2010). *Student plagiarism and the use of a plagiarism detection tool by community college faculty*. (Unpublished Doctoral dissertation). Indiana State University.
21. Vint, R. (2008). *Eternal recurrence: An iterative history of plagiarism*. *Tux Deluxe* Retrieved from <http://www.tuxdeluxe.org/node/134>
22. White, E. M. (1993). Too many campuses want to sweep student plagiarism under the rug. *Chronicle of Higher Education*, 39(25), A44.
23. Wilcox, B. L. (2005). Doing honest work in college: How to prepare citations, avoid plagiarism, and achieve real success. *English Leadership Quarterly*, 28(1), 17-18.
24. Zamani, B. E. (1997). *Implementation issues in using computers in Iranian educational system*. (Unpublished Doctoral dissertation). Toronto: University of Toronto. CA.
25. Zamani, B. E. (2010). Successful implementation factors for using computers in Iranian schools during one decade (1995-2005). *Computers & Education*, 54(1), 59-68.
26. Zamani, B.E. (2011). *Cultural and ethical issues in using computers, in Internet issues in B.G. Hutais. Internet Policies and Issues Volume 9*, New York: Nova Science Publishers.